

Γ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΑΚΗΣ, Η. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Μ. ΚΑΠΛΑΝΟΓΛΟΥ, Δ. ΠΟΛΙΤΗΣ

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Οι *Ιδέες των Παιδιών για την Παιδική Λογοτεχνία* είναι ένα πρωτοποριακό εγχείρημα στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Το βιβλίο παρουσιάζει διεξοδικά την εξέλιξη της Κριτικής της Αναγνωστικής Ανταπόκρισης, συμπληρώνοντας έτσι την ελληνική βιβλιογραφία, ενώ παράλληλα διερευνά τις απόψεις μαθητών και μαθητριών για την παιδική λογοτεχνία.

Η σημαντικότερη πρωτοτυπία του, ωστόσο, είναι ότι χαρτογραφεί τις απόψεις μαθητών και μαθητριών των τριών τελευταίων τάξεων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την παιδική λογοτεχνία και τις αναγνωστικές τους προτιμήσεις με βάση μία έρευνα στην Ελλάδα. Απεικονίζονται η συμπεριφορά των μαθητών απέναντι στους τρόπους προσέγγισης του λογοτεχνικού κειμένου στη σχολική τάξη και στην παρουσία της παιδικής λογοτεχνίας στο σχολικό πρόγραμμα, ο ρόλος του δασκάλου στην ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας του μαθητή, καθώς και η επίδραση της βιβλιοθήκης στις σχέσεις παιδιών και λογοτεχνικού βιβλίου. Παράλληλα, καταγράφονται οι προτιμήσεις των παιδιών απέναντι στα ποικίλα είδη της παιδικής λογοτεχνίας και ειδικότερα του παιδικού μυθιστορήματος.

Το βιβλίο αποτελεί ουσιαστικό βοήθημα για τους εκπαιδευτικούς, τους φοιτητές των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης, των Τμημάτων Προσχολικής Αγωγής και των Φιλοσοφικών Σχολών, καθώς και για τους ερευνητές της παιδικής λογοτεχνίας, και προσδοκά να αποτελέσει αφετηρία για περαιτέρω έρευνες.

www.toposbooks.gr

ISBN 978-960-6663-74-5

9 789606 863745

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΟΠΟΣ
Επιστημονικές Εκδόσεις

Διόρθωση: Μαρία Αποστολοπούλου
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Μαρία Παπαδάκη
Μακέτα εξωφύλλου: ΜΟΤΙΒΟ Α.Ε.

© 2010 Εκδόσεις Τόπος και Γ.Δ. Παπαντωνάκης, Η. Αθανασιάδης,
Μ. Καπλάνογλου, Δ. Πολίτης
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της ΜΟΤΙΒΟ Α.Ε.]

ISBN 978-960-6863-74-5

Κεντρική διάθεση:
Πλαπούτα 2 & Καλλιδρομίου,
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856, Fax: 210 8222684

Βιβλιοπωλείο:
Γενναδίου 6
10678, Αθήνα
Τηλ.: 210 3221580, Fax: 210 3211246

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάδοσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

www.toposbooks.gr

Γ.Δ. Παπαντωνάκης, Η. Αθανασιάδης,
Μ. Καπλάνογλου, Δ. Πολίτης

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Θεωρία και Έρευνα της Αναγνωστικής Ανταπόκρισης

«Response is a word that reminds the teacher that the experience of art is a thing of our making,
an activity in which we are our own interpretative artist»

(Harding 1968: 26)

Περιεχόμενα

Σημείωμα των συγγραφέων	13
Πρόλογος	15
Εισαγωγή	21
1. Γενικοί προβληματισμοί	21
2. Ταυτότητα και περιορισμοί της έρευνας	25
3. Στόχοι της έρευνας	28
4. Διάρθρωση του βιβλίου	30

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΘΕΩΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

1. Γενικά	35
2. Οι πρόδρομοι	38
Α. I.A. Richards	38
Β. Οι απόψεις του D.W. Harding	41
Γ. Η «Συναλλακτική» Θεωρία της L.M. Rosenblatt	43
α. Βασικές αρχές	43
β. Ο θεωρητικός προβληματισμός της Rosenblatt στη διδακτική προοπτική της Λογοτεχνίας	47
3. Η εξέλιξη της Θεωρίας - Άλλοι θεωρητικοί	49
Α. Ο «πλαστός» αναγνώστης του Walker Gibson και η αναγνωστική ανταπόκριση	49
Β. Οι απόψεις του Gerald Prince	51
Γ. Η υποκειμενική-ψυχαναλυτική θεώρηση του Norman Holland	52
α. Βασικές θέσεις	52
β. Οι λειτουργίες της Λογοτεχνίας και ο αναγνώστης	56
Δ. Η υποκειμενική κριτική του David Bleich	58

E. Ο «κριτικός» αναγνώστης του Walter Statoff	61
ΣΤ. Οι απόψεις του George Poulet	62
Z. Η συμβολή του Michael Steig στη συμφιλίωση του υποκειμενικού και του αντικειμενικού κατά την πρόσληψη της Λογοτεχνίας	63
H. Ο Jonathan Culler και η «λογοτεχνική επάρκεια»	67
Θ. Η «στρουκτουραλιστική» συμβολή του Michael Riffaterre	68
I. Οι απόψεις του Walter Michaels	71
ΙΑ. Ο αναγνώστης στο «Γενετικό Δομισμό» του Lucien Goldmann	72
ΙΒ. Ο «ρητορικός πραγματισμός» του Steven Mailloux	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: <i>ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ</i>	
1. H.R. Jauss	77
A. Η αλλαγή «Παραδείγματος» και ο H.R. Jauss	77
Βασικές απόψεις του Hans Robert Jauss	78
2. Wolfgang Iser	83
A. Γενικά-Θεωρητικές καταβολές	83
B. Η «Αισθητική Ανταπόκριση» του W. Iser	84
Γ. Η αναγνωστική διαδικασία: Προσδοκίες, κενά και αρνήσεις	89
3. Stanley Fish	94
A. Γενικά	94
B. Βασικές θέσεις	94
Γ. Ο Stanley Fish και οι ερμηνευτικές κοινότητες	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: <i>ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ</i>	
1. Η μετατόπιση της κριτικής θεωρίας: Από το ενήλικο αναγνωστικό κοινό στα παιδιά και στους εφήβους	101
2. Ο Aidan Chambers και ο «υπονοούμενος αναγνώστης» στη Λογοτεχνία για Παιδιά	102
3. Ο «υπονοούμενος αναγνώστης» ως ιδεολογική κατασκευή	107
4. Η ανταπόκριση του Fred Inglis	107
5. Η συνηγορία του Neil Cocks	109
6. Οι «πολλαπλοί υπονοούμενοι αναγνώστες» του Brian Richardson	111
7. Ο Michael Benton και η Λογοτεχνία για Παιδιά	114

8. «Νοηματικά κενά» και Λογοτεχνία για Παιδιά	116
9. Οι απόψεις του Peter Hunt και της Maria Nikolajeva	119

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ

1. Εισαγωγικά	123
2. Οι έρευνες του James Squire	124
3. Οι έρευνες του Purves και των συνεργατών του	125
4. Τα στάδια λογοτεχνικής πρόσληψης κατά Jackson	126
5. Η έρευνα του Barrie Wade	127
6. Τα γνωστικά επίπεδα προτίμησης του Protherough	128
7. Η συμβολή των Benton, Teasey, Bell και Hurst	131
8. Οι αναγνώστες, τα κείμενα και τα συμφραζόμενα του Michael Benton	133
9. Ο Ford και οι ιδέες των παιδιών	135
10. Νεότεροι μελετητές. Η έρευνα των Leigh Hall και Susan Piazza	136
11. Η λογική του μυθιστορήματος και ο κριτικός κώδικας των ιεραρχημένων αξιών του Leenhardt	137

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Μεθοδολογικές διευκρινίσεις για την επεξεργασία των ερωτηματολογίων	141
2. Στατιστική ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας	142
Α. Το κοινωνικό προφίλ και τα πνευματικά ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών του δείγματος	142
Β. Σχολικά μαθήματα: Αρέσκεις και απαρέσκεις	150
Η σχέση των μαθητών/μαθητριών με την παιδική λογοτεχνία	157
Γ. Ορίζοντας την παιδική λογοτεχνία-Περιεχόμενο της παιδικής λογοτεχνίας	160
Δ. Αποτύπωση της λογοτεχνικής επάρκειας	168
Ε. Αναγνωστικά ενδιαφέροντα των μαθητών/μαθητριών και παιδική λογοτεχνία	174
ΣΤ. Λόγοι ανάγνωσης λογοτεχνικών κειμένων-Παρότρυνση για ανάγνωση	185
Ζ. Αυτονομία της παιδικής λογοτεχνίας	190

H. Η οπτική των μαθητών/μαθητριών στη διδακτική της παιδικής λογοτεχνίας	194
Θ. Μαθητές/μαθήτριες και συγγραφείς	199
α. Οι απόψεις των μαθητών και των μαθητριών για τη συγγραφή παιδικών κειμένων από τους συγγραφείς	200
β. Επισκέψεις συγγραφέων στα σχολεία	201
I. Ο μαθητής-αναγνώστης, η παιδική λογοτεχνία και η βιβλιοθήκη	203
ΙΑ. Ο μαθητής-αναγνώστης ως συγγραφέας και ως αφηγητής	210
ΙΒ. Ο ελεύθερος χρόνος	215
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	
1. Παιδική λογοτεχνία, αναγνωστικές προτιμήσεις και πολιτισμικές συνιστώσες	222
2. Χωρικές, φυλικές και πνευματικές συνιστώσες	227
3. Διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας	230
4. Αξιολόγηση της παιδικής λογοτεχνίας μέσω του μαθήματος Γλώσσας-Λογοτεχνίας	233
5. Παιδική λογοτεχνία και συνιστώσες ανάγνωσης	237
6. Παιδική λογοτεχνία-πηγές πληροφόρησης και επίπεδο εκπαίδευσης γονέων	250
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ	
1. Τα αποτελέσματα της Πολυδιάστατης Ανάλυσης	257
Τα κριτήρια διαφοροποίησης των μαθητών του δείγματος	257
α. Πρώτο κριτήριο διαφοροποίησης– Πρώτος παραγοντικός άξονας	258
β. Δεύτερο κριτήριο διαφοροποίησης– Δεύτερος παραγοντικός άξονας	261
γ. Τρίτο κριτήριο διαφοροποίησης– Τρίτος παραγοντικός άξονας	265
2. Τα αποτελέσματα της Ιεραρχικής Ταξινόμησης	269
Συμπεράσματα	279
Βιβλιογραφία	285
Παράρτημα	
1. Άδεια Υπ.Ε.Π.Θ.	304
2. Συνοπτικό Δελτίο Έρευνας	305
3. Ερωτηματολόγιο	306
4. Σχολεία έρευνας	314

1. Χρήση εισαγωγικών:
 - 1α. Χρησιμοποιούμε τα αγγλικά εισαγωγικά “... ..” στις περιπτώσεις:
 - Μεταφορικής, μη κυριολεκτικής, χρήσης της γλώσσας
 - Μη ακριβούς χρήσης όρων ή εννοιών
 - Ιδιαίτερης προβολής ή τονισμού λέξεων ή φράσεων
 - 1β. Χρησιμοποιούμε τα ελληνικά εισαγωγικά «...» σε κάθε άλλη περίπτωση
 - 1γ. Την ορολογία, όταν εμφανίζεται για πρώτη φορά, τη χρησιμοποιούμε εντός εισαγωγικών. Στις άλλες περιπτώσεις χωρίς εισαγωγικά.
2. Χρήση πλαγιογράμματος γραφής:
 - Όταν παρατίθεται πρώτα το περιεχόμενο ενός όρου και στη συνέχεια ο ίδιος ο όρος, τότε ο όρος μπαίνει εντός παρενθέσεως σε πλαγιογράμματα γραφή.
 - Σε πλαγιογράμματα γραφή στα ελληνικά παρατίθεται η ορολογία, όταν συνοδεύεται από την αγγλική μέσα σε παρένθεση.
 - Για να δηλώσουμε τίτλους βιβλίων ή σχολικά μαθήματα.
3. Γράφουμε τις θεωρίες λογοτεχνίας με γράμματα τίτλου και εντός του κειμένου σε πεζά. Λ.χ., Κριτική της Αναγνωστικής Ανταπόκρισης.
4. Τον όρο «Λογοτεχνία για Παιδιά και Νέους» τον χρησιμοποιούμε στο θεωρητικό πλαίσιο του πρώτου μέρους, όπως τείνει να επικρατήσει τα τελευταία χρόνια, καθώς πιστεύεται ότι αποδίδεται πληρέστερα το περιεχόμενό του και μειώνει την «προβληματικότητα» του όρου «παιδική λογοτεχνία». Στο δεύτερο μέρος (*Η έρευνα*), χρησιμοποιούμε τον όρο παιδική/νεανική λογοτεχνία (ή αν πρόκειται για μάθημα: Παιδική λογοτεχνία), επειδή χρησιμοποιήσαμε αυτό τον όρο στο ερωτηματολόγιο. Εναλλακτικά, στο δεύτερο μέρος, χρησιμοποιούμε επίσης τον όρο Λογοτεχνία για Παιδιά ή Λογοτεχνία που απευθύνεται σε παιδιά.
5. Χρησιμοποιούμε ολόκληρο το όνομα ενός συγγραφέα, όταν εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κείμενο, ενώ μόνο το επίθετο σε κάθε άλλη χρήση του. Όταν όμως το όνομα του συγγραφέα αυτού παρατίθεται μαζί με τα ονόματα άλλων, οι οποίοι εμφανίζονται για πρώτη φορά, τότε διατηρείται το πλήρες όνομά του για λόγους ομοιομορφίας.
6. Όταν μία μελέτη δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά, παρατίθεται στη γλώσσα που έχει γραφεί, χωρίς την ελληνική της μετάφραση. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις παρατίθεται η (δική μας) μετάφραση στα ελληνικά, για να καταδειχθεί εκτός από τον τίτλο και η σημαντικότητα της συγκεκριμένης μελέτης.
7. Εφόσον μία μελέτη ή ένα λογοτεχνικό κείμενο έχει μεταφραστεί στα ελληνικά, αναφερόμαστε και στην ελληνική μετάφραση.

Το παρόν βιβλίο *Οι ιδέες των παιδιών για την παιδική λογοτεχνία* είναι καρπός μιας έρευνας, με τίτλο *Οι ιδέες των παιδιών για την παιδική λογοτεχνία και το λαϊκό παραμύθι*, η οποία πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις νομούς της Ελλάδας κατά το διάστημα 2004-2005, με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου. Η έρευνα ξεκίνησε με πρωτοβουλία μελών Δ.Ε.Π. του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου και ολοκληρώθηκε με τη συνεργασία μελών Δ.Ε.Π. από άλλα ελληνικά Πανεπιστήμια και Σχολικών Συμβούλων Προσχολικής Αγωγής. Ο επίκ. καθηγητής Γιώργος Παπαντωνάκης, ο αναπλ. καθηγητής Ηλίας Αθανασιάδης, καθώς και η επίκ. καθηγήτρια Μαριάνθη Καπλάνογλου αποτέλεσαν από την αρχή την κύρια ερευνητική ομάδα, η οποία πλαισιώθηκε στη συνέχεια από τον λέκτορα του Τμήματος Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Πατρών Δημήτρη Πολίτη. Τα μέλη της ομάδας ασχολήθηκαν αποκλειστικά με τη συγγραφή της μελέτης και την αξιοποίηση των ευρημάτων της έρευνας, ενώ κατά τη φάση της συμπλήρωσης και συλλογής των ερωτηματολογίων συνέβαλαν σημαντικά ο αναπλ. καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών Κωνσταντίνος Μαλαφάντης, η επίκ. καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Τασούλα Τσιλιμένη και η σχολική σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής Μαγνησίας Μωραϊτη Ιωάννα.

Η σπουδαιότητα του αντικειμένου της έρευνας, η ευρύτητα των θεματικών περιοχών που αναδείχθηκαν, η έκταση του δείγματος των μαθητών αλλά και το πλήθος των δεδομένων που προέκυψαν επέβαλαν κάποιες διαφοροποιήσεις στον αρχικό σχεδιασμό του όλου εγχειρήματος. Έτσι, κατά την επεξεργασία των ερωτηματολογίων και την κατάρτιση των πινάκων, αποφασίσαμε να αναπτύξουμε σε χωριστές μελέτες τα δεδομένα της έρευνας. Για παράδειγμα, κρίθηκε προτιμότερο η έρευνα για το λαϊκό παραμύθι το οποίο εντάσσεται στην παραδοσιακή Λογοτεχνία για Παιδιά, να παρουσιαστεί σε χωριστή μελέτη και να συμπεριληφθούν στη συγκεκρι-

μένη μελέτη μόνο δύο αντιπροσωπευτικοί πίνακες που το αφορούν, επειδή θεωρήθηκε ότι έτσι αποδίδεται σφαιρικότερα το τοπίο της Λογοτεχνίας για Παιδιά, γενικά. Τα νέα αυτά δεδομένα επέβαλαν και την τροποποίηση του τίτλου του βιβλίου.

Αναγνωρίζοντας τη συμβολή όλων στην ολοκλήρωση του παρόντος εγχειρήματος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όσους συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο σ' αυτό και ιδιαίτερα τον αγαπητό φίλο και συνάδελφο κ. Ανδρέα Καρακίτσιο, καθηγητή στο ΤΕΠΑΕ του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που δέχτηκε πολύ πρόθυμα να προλογίσει το βιβλίο, τον επίσης αγαπητό φίλο Στάθη Στέφο για την πολύτιμη βοήθειά του και τον εκδοτικό οίκο Τόπο, ο οποίος ανέλαβε την ευθύνη της έκδοσης του.